

ti, kad je sve to u sastav stapljala! To su poglavite mahne Wittmerova sastava.

Obća svih novih sastava, koje evo predložismo, mahna jest, što iziskuju nešto nemoguća. Da dokinu težkoću staroga blendriana postaviše načelo, da se suglasnici bez glasnikah izgovarati moraju. Ala lèpa mi načina za olakšati posao čitanja! — Ako stvari kojoj uzmeš ono, što joj je za obstanje neobudno potrebno, poginut će jamačno, i u ništa se raziči. Ako suglasniku otmeš glasnika, hoće li on obstojati moći? neće li on biti klada bez duše? Ta za Boga on se uprav zato tako zove, što se bez glasnika izgovoriti nemože! Jer neka kažeš što hoće: živa je ipak istina, da se suglasnik nemože izgovoriti, bez da se koi glasnik ma i najmanje čuje. Koliko truda stoji nas odrasle, u govorenju uvečbane, dok takov glas proiznesemo! Kako dakle da to učini drobno detešce, koj je komaj dobro izgovara reči u materinskom jeziku? A i negim kako se dete do toga dovede, ako mu se može bit umětno usta nenaměstaju. Ima ljudih, što su na žive uši slušali slično podučavanje i oni nas uvěravaju, da uz pèrkos svoj vrisci izvan s, š, f, v, r, è nijedno slovo dobro izgovarati nemogu. Prođimo se, bratjo, tih obšnah němačkoga spekulativnoga uma, te čuvajmo se, da skinuvši s dčeta laganu percu, neobteretimo ga težkim kamenom!

Ali što da radimo, ako nijedan između predloženih sastava nevalja, kud da oči svěrnemo? kojem vrutku da doterčimo, da se žedni studene napijemo vodice? Nesdvoj vèrtjaru njeznoga bilja dčtinjih sèrdacah! Nesdvoj kažem ti, jer još bdije slavjanski duh, koga je najveći zadatak, da spoji lakokrila idealnost s tromom praktičnošću u srednjem medju nebom i zemljom punktu u slavjanskom sèrdotočju. Duh taj je, kano svigđe i u svacem, tako i tu podrezo krila němačkoma. Pegazu uzdërmao iskrom elektricnosti svoje tromost englezku, on je včenaio ideu s dčlom, a iz toga se je braka milo čedo porodilo, koga evo sada polažem u krilo štovanoga občinstva.

Bronislav Ferdinand Treptovski rodom Poljak, mudar glavom, slavan dčlim, imajuc pred očima načelo, da ljudi kad včede da uklone jednu skrajnost, obično u drugu padaju, stade misliti kako bi sèrdnjom između dva ova glavna sastava ūdario stazom. Imamo pomisli u sebi dva sastava, jedan empirički, a drugi spekulativni, mora dakle biti tretji sastav filozofički iz oba sastojeci, ovaj mora da bude pravi. — Poglavita mahna empiričkoga sastava jest, što se samo suglasnici krivo izgovaraju: *be, ce, de, ef, ge, me, sto, b, c, d, f, g*, a spekulativnoga jest, što se samo suglasnici bez glasnikah izgovarati moraju, što je baš nemoguće. Kao što se je uklonjenjem empiričkoga sastava porodilo spekulativni; tako se uklonjenjem ovoga mora poroditi filozofički pravi sastav. Sada, buduće se suglasnici bez glasnikah izgovoriti nemogu, neizgovaraj ih nikako. —

Na ovo načelo naslonivši se predstavlja on sljedeći način podučavanja u čitanju. Pokaži kakvim god načinom sebi pověrenoј dčci glasnik: *a, e, i, o, u*,

nadeni svakomu ime glasno i razgovetno. Učenci morat će to opetovati. Zatim ih pojedince pokazi zapovėdivši, da ih izgovore. Za pol sata će to dčca jamačno naučiti. Sada sastavi dvoglasnike: *ae, ai, ao, au*; i reci im, da to prečitaju. To će oni veoma lako učiniti, jer za to treba samo svakomu glasniku vlastiti glas izneći. Čim si to dověrsio, predloži im suglasnike rekuc: da se ta slova nemogu izgovoriti bez glasnikah, zato neka ih odmah čitaju. Uzamsi dakle *b*, mistni ga pred glasnik izgovarajuc: *ba, be, bi, bo, bu* i naopako: *ab, cb, ib, ob, ub*. Dčca će odmah opaziti nit, koja se kroz čitanje vije. To isto učini i s drugim suglasnici po redu. Nijednoga neokęrsti niti empiričkim *be*, niti spekulativnim *b*, nego ga odmah čitaj. Taj način niti neglasuje, niti nesrica, nego čita; zato se može zvati način čitanja. Dčca neznaju kako se pojedini saglasnik zove, pak ga včendar znaju čitati. A to je svěrha podučavanja u čitanju. Evo dakle sèrdotočnosti između empirie i idealisma, evo zlatne čitavi slavjanski život proničucē uprav slavjanske osrėdnosti! Sastav taj jest empiričan, jer počinu od staroga *ba, be, bi* itd. a nije empiričan, jer nesrica, nego odmah čita. Jest on spekulativan jer nesrica, a nije spekulativan jer neglasuje ili neimenuje slova! — Čim se već dčca naučiše dva reda takovih slovakah, daj im trojslovne slovke da čitaju: *bra, bar, arb*, tada kratke reči: *nož, muž, dug* itd. — Kad dčte čitati nauči a on će lako i dčliti reči kad mu treba da je u pisanju na drugu stranu prenese, ali ne naopako. —

Teoria može biti logički najpravičnija i najlěpša, no ako se nemože u život privesti, ništa nevalja. Ona je voz po zraku brodeći, nije ništa, jer nema temelja. To imaduc pred očima hotio je naš Trentovski, da se i praktički osvėdoči o valjanosti toli lěpo izumljenoga sastava. S toga primi učiti dva dččka tim načinom čitati. Pěrvomu bijaše šest godinah, te se za dvanaest danah dobro čitati nauči. Drugi je imao pet godinah, te se je za deset danah čitati naučio. Uzrok toga pripisuje Trentovski ili raznim dčce sposobnostim, ili pak svojoj većoj včestini kad je drugoga učio.

To je, bratjo draga! način podučavanja u čitanju Bronislava Trentowskoga, način uprav slavjanski. Taj dakle treba da i mi u naše učione uvedemo, pěrho, jer je bolji od svih drugih; drugo, jer je slavjanski. Tim načinom će se naš narod kud i kamo bërže naučiti čitati nego dosele, tim načinom će se pučka izobraženost znatno unaprėditi. — Mnogi će němački Schulmann k nam toli preziranim od njega Slavjanom doći, da se taj način nauči, da slavjanskim iznaštjem němački svoj um obogati, i može bit ime proslavi, kao što je to nekada u sèrdcinu ona vremena bivalo. Na noge dakle slavjanskoga u obće, a jlirskog napose puka naučitelji, zagęrlite ovaj način kano majka ljubljenu kęerku svoju. Vaš ga je duh porodilo, vi treba da ga pripoznate i u učione uvedete, vi treba da ga popravit, ako mu još što manjka, u vaših rukuh leži sèrdca slavjanstva. Na noge dakle, u koga je sërce junačko, i ruka od mejdana!

A. Tkalčević.

Urednik i izdavatelj Dr. Ljudevit Gaj.

Tiskom kralj. povl. narodne tiskarnice Dr. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

DANICA

HORVATSKA, SLAVONSKA I DALMATINSKA.

Broj 24.

U Subotu 12. Lipnja 1847.

Tečaj XIII.

O Slovinska zemlja lěpa
Što sagrěši neba gori,
Da te taki udes čepa
I jadom te včetinim mori?

I. Mašuranić, vid. XV. pėsm. Osm. Gundulića.

Arambaša Hėrpalo.

(Konac.)

Nu što űumi včetar po Bělaci?

Tko se penje skrivajuc po njojzi?
A od gërma do tvěrda kamena,
Kano gušter od lukje do luknje,
To počula dčca od planine,
Něšto čula něšto ugledala,

A nešumi včetar po Bělaci

Nit se penje gušter jedoviti,

To je četa bojna od Turakah

Pred njome je Djašenović Aga

Zlo ga tebi Hėrpalo ajduče!

Tužno jutro na ugodni sanak,

Al će kazat hrabrost od junakah,

Kome jutro, kome l' dalji danak.

Puče puška včrhu na Bělaci,

Dade glase po kamenoj gori,

A to puška Hėrpale ajduka,

Uzdignu se četa od Turakah,

Što će sada dalje nemogase

Po pečini i po stěrnoj hridi;

Tad poviknu Djašenović Aga,

«Kučko gorska Hėrpalo ajduče!

Bac oruđe tvoje i tvojih drugah,

Danas ti je danak osvanuo,

Zadnji danak od tvoje slobode,

Ak nevoliš mirno se predati,

A mi čemo tebe uhvatiti,

Kako no se ajduci űvataju.»

Odgovara Hėrpalo ajduče,

«Boga vama četo od Turakah!

Nisan baba, da se vam predajem
Ja penosim preslicu u ruci,
Jer ja imam oštroga andžara
I kubure praha i olova,
No ja jesam junak od kęrstjanah
Koi no se nebojim Turakah,
Borit ću se s družima mojima
Doklė padem ili preobladam.
Tad poskoči do trista Turakah
A na trinajst bělackih ajdukah,
Svaki korak jedno Ture pade
Od pušakah nestrainih ajdukah,
Hėfle Turci silom na pečinu,
Koi se popne tog tane, obori
U včkvečnost na Bělaci gori.
Kad se Turci vidje na nevolji,
Gđe već pade izbor od junakah
A od onih gorskich ajdukah,
U dolinu svi tad bėžat stanu,
I sam Aga hvaljena delia,
Ostavljauc družbu od mčrtvacah
I ranjene ki se smčrtju bore;
No sad eto i veće nesreće
Gđe Hėrpalo za njime pōteče,
Sa dvanaest svojich drugovah,
Tu još pade mnogo Ture mlado,
Koji bėžec spazit bi se rado,
Junak Aga gorki bič kęrstjanah
Bude uhvatjen žalosna mu majka,
A od ruke Hėrpale ajduka.
Lěpo jutro, jošte lěpi danak!
Već je sunce goru nadvisilo,
A včrh gore Djašenović Agi

Rano sunce već u jutro pade.
Teško vama Turci Djašenovci!
Ludo li ste izgubile glave,
A od trinaest gorskih ajdukah.

Ivan Pintar.

O napredovanju Bugarah.

Duh narodnosti, koji je prodro kao neka sila električna kroz sve gotovo grane jugoslavjanske, pokazuje lep plod uspeha svoga već i kod bratje naše Bugarah. — Bugari tolika stoljeća pod težkim jarmom turskim stjenjući više od izjelica gerčkih nego i od samih Turakah, nisu mogli ni misliti na narodnost svoju do najnovijih vremena, dok ih nije ogrijalo sunce sada vladajućeg sultana Abdul-Medžida. Oni su morali boriti se protiv dva silna elementa; protiv elementa turskomu i elementu gerčkomu, ovaj, protiv kome se bore i danas, bijaše za narodnost njihovu mnogo opasniji, nego ovaj. Otkad je pak stupio na prestol sultan Abdul-Medžid, koji je teško stanje državnosti svih svojih podanika nemahmedanske vere znatno olakšao, i olakšava svejednako, osvetili su se i Bugari, te rade sada upravo svojski o narodnom izobraženju. Ovom oduševljenju bratje naše Bugarah za narodnost svoju pomogle su mnogo toliki putah izjavljene reči sultanove: da on želi, da se svi njegovi podanici izobrazu bez razlike vere, koje reči potvrdio je on više putah i djelom u samome Carigradu. Bugari poznavajući potrebe svoje, trude se najviše, da ceo narod izobrazu, k tome im treba mnogo knjigah i mnogo učilišta. Kako napreduju na polju književnom, pokazuju nam knjige, koje su od novijih vremena kod njih izašle. — Osim dviuh časopisah, od kojih izdaje se jedan u Lipskoj pod imenom *Orla Bългарski*, a drugi u Smirni svakog mēseca: *Ljubosloje*, izašle su kod njih, do sad ove knjige, za koje mi znamo:

I. Gramatike Bugarške.

- 1) Od Neofita Hilendarca, pečatanu 1834. godine u Beogradu.
- 2) Od Neofita Rilca, pečatanu 1835. godine.
- 3) Od Ivanča Bogojeva, učrednika Orla Bългарskog u Lipskoj, 1845.
- 4) Od Hristačja P. Dupničanina, pečatanu 1846. godine u Beogradu.
- 5) Staroslavjanska na bugarskom jeziku: Pismenica na Slavjanski — a jezik sastavi Ivan N. Momčilović Elenčanin. Izdanje prvo. U Beogradu 1847. g.

II. Historie:

- 1) Obća istoria od Anastasia Stojanovića.
- 2) Biblijska istoria od Anastasia Stojanovića.
- 3) Narodna Bugarska istoria od Sapunova,
- 4) Istorija Bugarska od Hristačja P. Dupničanina.
- 5) Sveštena istoria od V. Nenovića.
- 6) Sveštena istoria prevod s' ruskoga od Najdana Gerova.
- 7) Svešteni katehisis Platona Mitropolita Moskovskoga prevod s ruskoga.
- 8) Istorija Aleksandra maćedonskoga prevod s gerčkoga.

III. Geografije.

- 1) Prevod s' ruskoga od Ivanča Bogojeva u Beogradu 1844.
- 2) Prevod s gerčkoga od Save J. Panagjuvca u Smirni 1844.

IV. Računice:

- 1) Od Hristačja P. Dupničanina u Beogradu 1835.
- 2) Prevod s gerčkoga od Save J. Panagjurca u Smirni 1844.
- 3) Od Hristodula u Bukareštu 1846.

V. Različna druga dela:

- 1) Bugarski bukvar od dra. P. Beroni 1824.
- 2) Od istog dela izdanje drugo od neizvjestnog spisatelja.
- 3) Vezni kalendar.
- 4) Roman: Stojan i Rad, od Najdana Gerova.
- 5) Belizari prevod u Bukareštu 1844.
- 6) Belizari tajisti drugo izdanje u Carigradu 1845.
- 7) O zarodimje novo-bolgarskoj literaturi; prevod s ruskoga.
- 8) Kirilskaja Azbuka.
- 9) Načalo Hristijanstva, ili pokrešćenje jednoga Isidina svjašćenika.
- 10) Prevod Telemaka s francuzkoga pečatanu u Pešti 1845.
- 11) Priključenje zagubnago djetati.
- 12) Sintipa filozofu.
- 13) Pismenik Bългарski od Hristačja 1845.
- 14) Nastavljenje detej Plutarha Heroneja u Beogradu 1845.
- 15) Igonomia, domaći lekar, prevod s gerčkoga 1846. u Carigradu.
- 16) Dvorjanski vbori, komedia vodevilj, prevedeno s ruskoga. Kišnovu 1843.
- 17) Několiko dumy za prevodāt na matematičeskata Geografija na G. Ivanča A. Bogojeva napisani od Najdana Gerova. Odessa 1842. godine.

Lēpomudrost.

U novinah svih narodah se štije, kako se tēse napredovati, a osobito o slavenskom govore, kako sa svom snagom nastoji iz nemarnosti izbaviti i prosvētliti se. Ali nije to dēlo jednoga dana, još manje jednoga čovēka, nego mnogih veleumnih i mudrih ljudih. Naša književnost je još veoma neplodna, ako ju s književnostmi drugih narodah prispodobimo; ovu neplodnost, koju još imamo, možemo mnogo našim obširnim i raztegnutim narēčjima zahvaliti, a još više našoj nezreloj neslozi, koja ima korenje u nenavidnosti nekijih naših književnikah, dēržećih se premudrimi, kao da su oni sami svu mudrost izcērpili, i da za druge mitostivni kralj kraljevah nije ni kapljice ostavio.

Ne gri'mo se kao uci,
Dērimo mir u našoj ruci;
Ak' si mudar, druge uči;
Jer nezalac samo buči.

Vidi se kod nas jedno osobito ukazanje, koje je protivno onom, koje bi se čekalo: naši rodoljubni mladići, puni narodnoga ognja, vatreno za slogom uzdišu, a mi starci, što smo stariji, to smo nesložniji. Uzrok ovoga nenaravnoga i čudnoga prikazanja, leži u naših starih i ostarelih navadah, i u našoj starosti, jer je starost žalost, koja nam posve nedopušta, da i kod nas što god dobra spoznamo, i da ga primimo, nego po starom čekamo ga iz tudjega, gledamo tudje za naše uzeti, i po tudjem se ravnati, jer smo iz tudjega naše znanstvo i našu mudrost dobili; dakle oprostite nam slavni narode, i rodoljubivi mladići, naša i naroda jedina nada, ako mi slabi starci, za jaka i trudna dēla s našom slabom krēpostju malo učiniti možemo, nego molite višnjega Stvoritelja, da naša sēca na svoje preobrtati, i neću dvojiti, niti se preplašiti, da se s postojanostju i pritērpljenjem slabijih, malo po malo u našoj književnosti nebi moglo napredovati, i nju iz tmine na svētlost izvesti.

Sa svim da se svi književnici tēse — izvan mloga broja — u izabranom narēčju za knjižestvo pisati ipak nalazi se u naših knjigah rečih iz iztoka, poldana i zapada, koje bi se mogle izvrstno i s našimi naznačiti; ali to nemože drugēie biti, dokle mi rečnike nedobijemo za naš jezik, kakovih Nēmci u Adelung-u, Taljani u Accademii della crusca itd. imaju. Imamo i morati ćemo mnogo tudjih rečih za različite nauke zadržati, i njim gradjanstvo podēliti, ako želimo u našem jeziku nauke i znanstva razprostraniti: Evo ja pišem u narēčju koga za književni dēržim

18) Razgovori za serdečno i duševno obrazovanje. Sočinjeni na sārbski od Gavrila Popovića Arhimandrita, a prevedeni na Bългарski od Averkia Petrovića: troškom Ivana Momčilovića. U Beogradu 1847.

19) Rākovodstvo kām pravstvena ta filozofia za novođacalni tje. Prevede od čužestrano to Nikifor P. Kostad. Mudron Elenčanin, Bългарški učitelj v T. Pazaržik; u Beogradu 1847.

Osim ovih knjigah izišo je i izlaziti će po obećanju izdatelja svake godine od sad u Parizu: Zabavnik za sjaka godina od Ognjanovića:

Iz ovoga vidimo, da Bugari više rade na polju književnom, nego što se to mnogim činilo. Bugari su inače po prirodi svojoj narod miran i trudoljubiv, koji se zanima više poljodēljem i tērgovinom. Izmedju nas Jugoslavjanah, šta su Slovinci na zapadu, to su Bugari na istoku, jedni i drugi radini su i trudoljubivi, a jedni i drugi priatelji prosvēćenja i bratske sloge.

Napredovanje Bugarah pri svim njihovim tegobama neograničava se samo na samoj književnosti, ono se prostire i na učilišta. Bugari znadu dobro, da samo onda može imati narod koristi od knjigah, kad ima dosta ljudih, koji znadu čitati; zato ugledajući se na posestrimu svoju Sērbiju, rade najviše o prosvēćenju naroda zavodeći mnoga učilišta; šilju svoju dēcu na nauke u Beograd, na veća učilišta. U zavođenju učilištah uspejavu mnogo. Mēsta, u kojima su se takova od nedavnog vremena zavela, jesu slēdeća:

U Tērnovu, koje je ognjište narodnosti bugarske imaju 2 učilišta.

U Šistovu ima	3	U Sofi ima	1
» Kotelu »	2	» Kazanlaku »	1
» Elēni »	2	» Jeskizaru »	1
» Gabrovu »	1	» Haskjuviju »	1
» Rjevovici »	1	» Loveču »	1
» Trevnji »	1	» Karnobatu »	1
» Šumenu »	1	» Vidiau »	1
» Ruščuku »	1	» Drjanovu »	1
» Razgradu »	1	» Lēskovu »	1
» Plevenu »	1	» Zlataru »	1
» Vracama »	1	» Bebrovu »	1
» Sevljjevu »	1	» Pazaržiku »	1
» Kopriščici »	1	» Kaloferu »	1
» Karlovu »	1	» Panagjurištu »	1
» Sopotu »	1	» Samokovu »	1
itd.		itd.	

Ova učilišta ustrojena su najviše po načinu belankastrovom. — U svakom učilištu ima dva do tri razrēda i u svakom mnogo učenikah.